

УДК 355.23:159.9

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2025/11-1/13>

Євгеній СИЛКІН, ад'юнкт
ORCID ID: 0009-0006-9106-9995
e-mail: nauka_u@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Надія ЧЕРНУХА, д-р пед. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-5250-2366
e-mail: nmchernukha@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОФЕСІОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ТА ПСИХОГРАМА ОФІЦЕРА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ

Вступ. З урахуванням потреб збройного протистояння, психологічної стійкості військовослужбовців та підтримки їхньої боєздатності набуває актуальності формування сучасної професіограми офіцера соціального супроводу підрозділу Збройних Сил України (далі ОССПЗСУ). Професіографія дозволяє окреслити психологічний профіль ОССПЗСУ, необхідний для виконання завдань у кризових та бойових умовах. Цей метод формується як окремий напрям психологічної діяльності, що зосереджується на розроблених теоретико-методологічних засадах, принципах, технологіях і методах вивчення конкретних професій, а також дослідженні вимоги до професійної кваліфікації та особистісних якостей фахівців. Застосування цього методу дозволяє всебічно дослідити специфіку діяльності ОССПЗСУ, розробити комплекс його професійно важливих психологічних характеристик і розробити науково обґрунтовану психологію, що відповідає реаліям виконання завдань у зоні бойових дій та в умовах підвищеного морально-психологічного навантаження.

Методи. У процесі дослідження застосовано методи теоретико-методологічного аналізу наукової літератури та опитування ОССПЗСУ, що виконують завдання в зоні бойових дій (із власного досвіду).

Результати. Проведене дослідження показало, що комплексна професіограма ОССПЗСУ об'єднує ключові компоненти та якості, які становлять його професійну придатність до виконання завдань за призначенням. Запропонована професіограма відображає єдність вимог до загальновійськових компетентностей, соціально-психологічних знань і особистісних якостей для ефективної діяльності ОССПЗСУ.

Висновки. Запропоновано психологію ОССПЗСУ, що показує комплекс професійно важливих якостей, які є підґрунтям його ефективної діяльності та професійного розвитку. Розроблена психологія може бути використана як практичний інструмент для відбору, професійної підготовки та підвищення кваліфікації ОССПЗСУ, сприяючи підвищенню морально-психологічної готовності та стійкості підрозділів ЗС України.

Ключові слова: офіцер соціального супроводу, професіографічний профіль, професійний відбір, психологія, психодіагностичні методи.

Вступ

У контексті тривалої російсько-української війни особливо актуальності набуває підготовка висококваліфікованих офіцерів, здатних забезпечити ефективний соціальний супровід особового складу в умовах інтенсивних бойових дій, морально-психологічних викликів та втрат. Визначення ключових вимог до професійної компетентності таких фахівців, удосконалення підходів до їхньої підготовки та розроблення науково обґрунтованої професіограми ОССПЗСУ стає важливим завданням кадрової політики ЗС України. Розробка теоретичних і методологічних засад удосконалення організаційних принципів підготовки та професійного розвитку ОССПЗСУ забезпечує визначення остаточного орієнтира – психолого-професійної характеристики, що репрезентується у вигляді психології.

Психологія ОССПЗСУ є загальним описом комплексу професійно важливих якостей, психологічних характеристик та особистісних ресурсів, більшою мірою для ефективного виконання завдань соціального супроводу особового складу, особливо в умовах ведення бойових дій. Такий підхід дозволяє інтегрувати в єдину систему вимоги до професійної компетентності, морально-психологічної стійкості та придатності діяти в екстремальних ситуаціях, що є визначальними для успішної служби офіцера за цим фахом. Формування й розвиток спеціальних психологічних властивостей та якостей ОССПЗСУ забезпечує їхню цілеспрямовану підготовку, підвищення кваліфікації та самовдосконалення протягом усього періоду служби.

Опис професійної діяльності є одним із надважливих етапів будь-якого дослідження спеціалізованих функцій офіцера Збройних Сил України й здійснення соціального супроводу особового складу, зокрема. Такий опис обґрунтовується на загальноновизнаному змісті й специфіці діяльності офіцера, а також на систематизації отриманих результатів. В українській науковій традиції комплексний метод опису й дослідження професійної діяльності та її структурних і змістовних характеристик, спрямованих на визначення взаємодії суб'єкта праці з основними компонентами (зміст, засоби, умови, організаційні механізми, вимоги діяльності тощо), прийнято називати професіографією.

Саме професіографія дозволяє окреслити психологічний профіль ОССПЗСУ, необхідний для виконання завдань у кризових та бойових умовах. Даний метод формується як окремий напрям психологічної діяльності, що зосереджується на розроблених теоретико-методологічних засадах, принципах, технологіях і методах вивчення конкретних професій, а також дослідженні вимоги до професійної кваліфікації та особистісних якостей фахівців. У нашому випадку застосування цього методу дозволяє всебічно дослідити специфіку діяльності ОССПЗСУ, розробити комплекс його професійно важливих психологічних характеристик і розробити науково обґрунтовану психологію, що відповідає реаліям виконання завдань у зоні бойових дій та в умовах підвищеного морально-психологічного навантаження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика професіографії й психології є предметом

© Силкін Євгеній, Чернуха Надія, 2025

обґрунтованих досліджень українських і світових науковців, які розглядають ці напрями як ключові для розуміння інтеграції особистості у професійну діяльність. Професіограма розкриває вимоги професії до психологічних і фізичних характеристик фахівця, слугує основою для створення інструментів психодіагностики, професійного відбору, навчання. Вона містить освітній компонент, компетентнісну складову, прогнозування демографії, вимоги до соматичного здоров'я та медичних протипоказань тощо.

Серед фундаментальних досліджень варто відзначити роботи Я. Крушельницької, О. Лазурського, В. Рижикова. В їхніх роботах закладено теоретичні засади дослідження психологічних характеристик особистості в контексті професійної діяльності та визначено принципи побудови професіограм і психограм. Вітчизняні дослідники В. Кириченко і О. Мазяр висвітлюють сучасні уявлення про психологію праці та професію, розкриваючи значення міжособистісної взаємодії у професійному середовищі. О. Столярчук зосереджується на психології становлення особистості фахівця в умовах різноманітних векторів професійного розвитку. Аналіз української та світової літератури з організаційної психології Р. Чайки показує зростаючий інтерес до адаптації особистості в професійному контексті, побудові кар'єри, а також баланс між професійними і сімейними ролями. Монографія, підготовлена науковцями Інституту психології імені Г. С. Костюка, засвідчує вплив соціокультурних факторів на розвиток психології особистості в Україні, що нерозривно пов'язано з професійним самовизначенням.

Аналіз наукових джерел у комплексі з результатами власних досліджень у межах адаптивної структурно-семантичної моделі особистості дозволяє виокремити такі ключові психологічні характеристики, що мають значення для побудови професіографічного профілю ОССПЗСУ:

- характеристики темпераменту: емоційна збудливість, сила та стійкість нервових реакцій, здатність до емоційної саморегуляції у кризових ситуаціях;
- вольові якості: рішучість, психологічна гнучкість, наполегливість, самостійність у прийнятих рішеннях, самовлада під тиском потреб;
- когнітивні характеристики: продуктивність пам'яті як відображення професійного досвіду, спостережливість як здатність до тонкої соціально-психологічної діагностики, важливість як основа організації діяльності в умовах багатозадачності;
- психомоторика: контрольованість рухових реакцій, що демонструє інтегрованість психологічних процесів і фізіологічних механізмів в умовах підвищеного стресу.

Ці характеристики складають основу психограми ОССПЗСУ й виступають його здатністю ефективно виконувати завдання з підтримки морально-психологічного стану особового стану в умовах бойових дій та тривалого психоемоційного навантаження.

У низці досліджень, що присвячені питанням діагностики, прогнозування та формування професійної придатності військовослужбовців, розкрито науково-практичні засади розробки професійно-психологічного профілю офіцера Збройних Сил України. Вагомий внесок у цю сферу зробили такі науковці як О. Бондаренко, С. Бурий, А. Гальчус, О. Кравченко, О. Прохоров, В. Рижиков, А. Юрков та інші. Їхні праці заклали підґрунтя для подальшого вдосконалення підходів до оцінювання й формування психологічних характеристик військовослужбовців різних спеціалізацій, зокрема ОССПЗСУ, діяльність яких потребує високої морально-психологічної

стійкості, розвинених комунікативних і організаторських здібностей, здатності до швидкої адаптації в умовах стресових та екстремальних ситуацій.

Метою статті є обґрунтування підходів і практична розробка професіографічного профілю (психограми) ОССПЗСУ з урахуванням вимог сучасної військової служби та завдань морально-психологічної підтримки особового складу в умовах бойових дій.

Методи

Для досягнення мети у процесі дослідження застосовано методи теоретико-методологічного аналізу наукової літератури та опитування офіцерів соціального супроводу підрозділів Збройних Сил України, що виконують завдання в зоні бойових дій (з власного досвіду).

Результати

Посада ОССПЗСУ потребує не лише глибоких теоретичних знань і умінь, а й обґрунтованої загальновійськової підготовки. До ОССПЗСУ висувуються особливі вимоги щодо стану здоров'я, психоемоційної стійкості та когнітивних здібностей. Іноді, вже під час навчання на рівні бакалаврату чи магістратури курсанти приходять до усвідомлення, що не готові до подібної роботи. Саме з цієї причини важливо ще на етапі профорієнтаційної роботи допомогти абітурієнтам оцінити власну придатність і потенціал до опанування цієї професії. У цьому контексті особливого значення набуває професіографічний підхід, який дає змогу розробити професіограму та психограму, що всебічно відображають зміст, вимоги та специфіку діяльності ОССПЗСУ.

Професіограма та психограма ОССПЗСУ за специфікою професійної діяльності обумовлені: з одного боку – вимогами до військової підготовки, управлінських та організаційних навичок, притаманних офіцеру Збройних Сил України, з іншого – компетентностями і особистісними якостями, що характерні для фахівця із соціальної роботи та психологічної підтримки. Такий комплексний підхід до формування професіограми показує необхідність інтеграції військових, соціально-психологічних і гуманітарних знань, що забезпечує ефективне виконання завдань соціального супроводу особового складу в умовах війни.

Термін "психограма" етимологічно походить від поєднання грецьких слів, що в перекладі позначають "душа" (psyche) та "запис", "опис" (gramma). У науковий обхід його було введено на початку ХХ ст. німецьким психологом Вільгельмом Штерном. У первісному значенні поняття "психограма" позначало графічну репрезентацію результатів комплексного дослідження психічної діяльності індивіда на основі батареї психологічних тестів і призначалося для побудови загального психологічного портрета особистості (Stern, 1900). Водночас В. Штерн запропонував також концепцію такої названої часткової психограми, яка показує лише ті властивості, що мають безпосереднє значення для розв'язання конкретної практичної задачі, зокрема в контексті діагностики професійно важливих якостей суб'єкта.

У сучасному українському науковому дискурсі поняття психограми трактується як психологічно обґрунтований опис професії та професіонала, що інтегрує сукупність психічних властивостей і якостей особистості, меншу для ефективного виконання професійних завдань. Психограма створюється на основі глибокого психологічного аналізу змісту й умов професійної діяльності та відомо також під терміном "психологічна професіограма". Структурно психограма охоплює характеристику мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних,

емоційно-вольових, характерологічних та інших професійно значущих рис і властивостей, які визначають успішність індивіда у певній сфері праці. (Мовмига, 2017).

Українські науковці акцентують увагу на необхідності концептуального уточнення й розмежування дефініцій понять "якість", "властивість", "особливість", "ознака", які виступають ключовими структурними компонентами психограми. У межах таких досліджень створені ієрархічні структурно-логічні моделі зазначених термінів, що дозволяють забезпечити більш точне функціональне наповнення психограми в контексті конкретної професійної діяльності (Цільмак, 2011). Такий підхід засвідчує прагнення української психологічної науки до впровадження системного й методологічно обґрунтованого підходу до вивчення феномена психограми та її практичних програм.

Згідно із загальноприйнятою моделлю, психограма охоплює характеристики основних психічних аспектів особистості, зокрема властивості темпераменту, вольові якості, показники продуктивності пам'яті, особливості уваги та спостережливості, а також рівень розвитку психомоторики, які в сукупності об'єктивують індивідуальні способи віддзеркалення й переробки суб'єкта навколишньої дійсності (Філоненко, 2022).

Вітчизняні дослідники також інтерпретують психограму крізь призму соціокультурних детермінант психології особистості, наголошуючи на визначальній ролі культурно-історичного контексту у формуванні явлень про психіку та особистість. Такий підхід є принципово промісловому як для осмислення специфіки психограми як наукового поняття, так і для її адекватного практичного застосування в українській психологічній науці та професійній діяльності (Турбан, 2023).

Таким чином, у сучасному науковому дискурсі психограма виконує функцію психологічного портрета, що інтегрує та узагальнює ключові психічні властивості індивіда або професіонала. Вона покликана описувати й систематизувати сукупність психічних особливостей, найважливіших для досягнення успіху в певній сфері діяльності, і формується з урахуванням соціокультурних детермінант, які створюють контекст особистісного розвитку та професійної реалізації. Анкетне опитування фахівців(експертів) є найпоширенішим способом розробки професіограми при оптимальній кількості не менше 250–300 експертів.

У проведеному нами анкетуванні брали участь викладачі кафедри соціальної роботи у військах (силах), науковці в галузі соціальної роботи, психології, педагогіки, соціальні працівники, курсанти спеціальності "соціальна робота у військах (силах)". На підставі отриманих і математично оброблених більше ніж трьохсот анкет, згідно з результатами анкетного опитування експертів, розраховуються професійно важливі якості ОССПЗСУ. Із цією метою результати експертного опитування подаються у вигляді формули (1) матриці відповідей (a_{ij}):

$$a_{ij} = \begin{pmatrix} a_{11}a_{12}\dots a_{1n} \\ a_{21}a_{22}\dots a_{2n} \\ \dots \\ a_{m1}a_{m2}\dots a_{mn} \end{pmatrix} \quad (1)$$

де $i = 1, 2, \dots, m$ – оцінювані якості; $j = 1, 2, \dots, n$ – учасники опитування.

З урахуванням соціалізації програма дослідження психологічних характеристик офіцера соціального супроводу реалізується через чотири основні напрями:

• **суспільно-політична діяльність**, яка в контексті військової служби охоплює формування й утвердження

громадянської позиції, закріплення патріотичних цінностей та придатності до захисту держави, що є конституційним обов'язком кожного громадянина України, закріпленим у Конституції та чинному законодавстві (Верховна Рада України, 2019). Військовослужбовці мають підтримувати й реалізовувати патріотичні принципи, спрямовані на забезпечення суверенітету й територіальної цілісності країни (Верховна Рада України, 1992). Водночас для військовослужбовців законодавчо визначено низку обмежень щодо участі в діяльності політичних партій і масових політичних акціях для збереження аполітичності Збройних Сил України та підтримання їхньої боєготовності (Кравченко, 2021). Формування та підтримка активної громадянської позиції особового складу створюється шляхом упровадження спеціалізованих виховних і соціально-педагогічних програм у системі військової освіти, що впливає на державну політику у сферах національної ідентичності та забезпечення обороноздатності (Верховна Рада України, 2024).

• **навчальна та професійна діяльність**, що забезпечує свідоме ставлення до опанування військово-професійних знань, розвиток фахових компетентностей та придатність до якісного виконання службових завдань. Професія ОССПЗСУ зручна до типу "людина – людина", де визначальним виступає здатність ефективно налагоджувати міжособистісну взаємодію, забезпечувати підтримку психологічної рівноваги та морально-психологічної стійкості особового складу (Олексюк, 2012). У контексті формування військової сфери значущим увагою є також ставлення до процесів навчання та проходження військової служби, рівню фізичної підготовленості, здатності виховувати підвищені фізичні та психоемоційні навантаження, а також усвідомленому й відповідальному ставленню до обраної військової спеціальності (Армія FM, 2023);

• **сфера культури й побуту**, що передбачає ставлення ОССПЗСУ до матеріальних і духовних цінностей, рівня їх естетичних та моральних орієнтацій, а також формування здатності підтримувати норму військової етики та підтримувати належний моральний вигляд у різноманітних соціальних ситуаціях. Вимір є вагомим елементом системи соціального супроводу, спрямованим на підтримку стабільності морально-психологічного стану особового складу, зміцнення військової дисципліни та формування внутрішніх ціннісних орієнтирів, які спонукають до відповідної поведінки у військовому колективі (Джус, & Кравець, 2023). Підтримка й розвиток зазначених якостей забезпечується через інтеграцію принципів військової етики, морального виховання, а також створення належних умов для задоволення культурних та побутових потреб військовослужбовців із урахуванням специфіки військового способу життя (Герасименко, 2023);

• **збереження здоров'я та розвиток особистісних якостей**, що є фундаментальними складовими підготовки ОССПЗСУ і військовослужбовця загалом. Це включає формування системогенезу поведінки в екстремальних ситуаціях, що проявляється через такі риси, як мужність, усміхненість, рішучість, психологічна витривалість і стресостійкість (Горячева, 2018). Розвиток цих якостей забезпечує здатність адекватно реагувати на складні та критичні умови військової служби, підтримувати моральний дух і ефективно виконувати службові обов'язки. Психофізіологічні дослідження підтверджують важливість збереження клітинного підходу до фізичного здоров'я та психологічної стійкості, що досягається

через спеціалізовані тренінги, психологічну підтримку та системну роботу з формування позитивного психологічного настрою (Рижиков, 2012).

Збройні Сили – це система з чітко визначеною ієрархією, у якій кожен військовослужбовець добре усвідомлює, чії накази він зобов'язаний виконувати та кому має право їх видавати. При цьому накази не підлягають обговоренню чи оскарженню. Військова служба регламентує більшість аспектів життєдіяльності особового складу.

Психограма розглядається як інструмент психологічного аналізу діяльності, що показує вимоги професії до психіки людини. Зміст і деталізація обумовлюються цілями дослідження конкретної спеціальності або посади. Серед таких цілей можуть бути професійний відбір, орієнтація й консультування, підготовка фахівців, а також оптимізація умов праці та режиму служби. Психограма офіцера містить комплексний опис його психологічних властивостей, особистісних якостей та інших характеристик, які мають значення для виконання службових обов'язків і підтримання бойової готовності (Рижиков, 2013).

За результатами проведеного аналізу, а також з урахуванням власних наукових досліджень, можна зробити висновок, що психограма ОССПЗСУ має поєднувати вимоги до психологічних характеристик особистості та специфіку служби офіцера у військовому підрозділі. Психограма забезпечує складання особистісного психологічного профілю кандидата на відповідну посаду, що дозволяє об'єктивно оцінити його готовність до виконання завдань соціального супроводу особового складу в умовах бойових дій. Для визначення рівня психологічних якостей ОССПЗСУ доцільно використовувати валідні психодіагностичні методики, які відповідають особливим вимогам посади. Добір таких діагностичних інструментів має згоджуватися з параметрами психограми, визначеними для кожної окремої посади чи функціонального напрямку діяльності.

Таким чином, принципи складання психограми та визначення психологічних характеристик ОССПЗСУ створюють підґрунтя для розробки професіографічного профілю офіцера, що проходить військову службу в підрозділах морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України. У психограмі, що складена на основі експертної оцінки, відображено значущість кожного з професійно важливих компонентів у вигляді вагових коефіцієнтів відповідно до методик оцінювання, розроблених професором В. Рижиковим (Ryzhukov, 2016). Психограма передбачає розробку індивідуального психологічного профілю кандидата, що дає можливість комплексно оцінити його придатність до виконання функцій ОССПЗСУ.

Для діагностики рівня розвитку деяких психологічних якостей доцільно використовувати валідні психодіагностичні інструменти. Ефективність професійного відбору, так само як і подальшої професійної підготовки та розвитку ОССПЗСУ, забезпечується шляхом впровадження експертної системи критеріального оцінювання у 100-бальній системі вагових коефіцієнтів оцінювання та прийняття кадрових рішень, що має відповідати реаліям сучасної війни.

Надалі наведено комплексну професіограму ОССПЗСУ, що об'єднує ключові компоненти та якості, які становлять професійну придатність військовослужбовця до виконання завдань. Запропонована професіограма відображає єдність вимог до загальновійськових компе-

тентностей, соціально-психологічних знань і особистісних якостей для ефективної діяльності офіцера цього профілю.

Психограма офіцера соціального супроводу підрозділу ЗС України. Зміст діяльності ОССПЗСУ в умовах війни. Діяльність ОССПЗСУ в умовах, максимально наближених до бойових, характеризується широким спектром завдань, високою емоційною напруженістю, забезпеченням швидкої адаптації до впливу несприятливих фізичних і психологічних чинників. Вона забезпечує постійне функціонування в нестандартних, часто кризових ситуаціях, що вимагає здатності ефективно координувати дії особового складу, підтримувати його морально-психологічний стан, а також забезпечувати стійкість соціальних зв'язків у підрозділах.

Сучасні підходи до визначення професіографічного профілю підкреслюють, що успішне виконання завдань соціального супроводу вимагає гармонійного поєднання особистісних, інтелектуальних, психофізіологічних та фізичних професійно важливих якостей ОССПЗСУ.

Особистісні якості – (85,71):

- емоційна стійкість – здатність зберегти психоемоційну рівновагу під впливом бойових і кризових стресогенних чинників без втрати працездатності й конструктивності поведінки (100);

- активність – високий рівень енергійності, ініціативності та залученості в процесі надання соціально-психологічної підтримки військовослужбовцям і членам їхніх сімей (93);

- пластичність – здатність швидко й гнучко адаптуватися до динамічних умов бойових дій, змінного соціально-психологічного середовища та нестабільності зовнішніх умов (74);

- темп реакцій – уміння оперативно оцінювати стресові ситуації, приймати адекватні рішення та ефективно взаємодіяти в контактах різного рівня (78);

- імпульсивність – збалансованість між швидкістю реагування на емоційні подразники та вмінням свідомо керувати власними емоціями й поведінкою в інтересах підрозділу (85);

- соціабельність – розвинена комунікабельність, придатність до співпраці, емпатія та здатність налагоджувати довірливі відносини як із військовослужбовцями, так і з їхніми сім'ями (81);

- психологічна витривалість – стійкість до тривалих психоемоційних навантажень, здатність зберегти працездатність і конструктивність поведінки у несприятливих умовах (89).

Вольові якості – (87,12):

- цілеспрямованість – здатність наполегливо й успішно досягати поставлених цілей навіть за умов складності та нестабільності військової обстановки (95);

- ініціативність – придатність до самостійного прийняття рішень і дій без безпосередніх вказівок, активність у розв'язанні соціальних і психологічних проблем особового складу (92);

- самостійність – уміння нести персональну відповідальність за прийняті рішення та виконання дій, зокрема у непередбачуваних або критичних ситуаціях бойових дій (83);

- самоконтроль – здатність регулювати імпульсивні емоційні реакції, зберігати холоднокрівність і стабільність поведінки під впливом стресогенних чинників (79);

- витримка та стресостійкість – можливість підтримувати високу працездатність і конструктивну поведінку

під час тривалих і виснажливих соціально-психологічних навантажень (89);

- воля до перемоги – внутрішня настанова не здаватися перед труднощами, моральна стійкість і готовність протистояти викликам війни (100);

- відповідальність – усвідомлення своєї професійної ролі й обов'язків у системі соціального захисту та морально-психологічної підтримки військовослужбовців і членів їх сімей (83);

- наполегливість – здатність долати перешкоди й несприятливі об'єкти, довести розпочату справу до кінця, зберігаючи ефективність діяльності (76).

Пізнавальні якості – (86)

- увага – здатність концентруватися на деталях соціальних і психологічних потреб військовослужбовців, залишаючись стійким до зовнішніх подразників (80);

- пам'ять – уміння оперативно відтворювати актуальну інформацію про індивідуальні особливості, проблеми й потреби військових та членів їхніх сімей (84);

- мислення – аналітична здатність систематизувати наявні дані, прогнозувати можливості сценарію розвитку подій, формулювати й приймати обґрунтовані рішення в складних соціально-психологічних ситуаціях (79);

- спостережливість – уміння тимчасово помічати навіть незначні зміни в поведінці й психологічному стані військовослужбовців, що дозволяє своєчасно ініціювати надання допомоги та корекційних заходів (83);

- організаторські можливості – здатність планувати, координувати й ефективно реалізовувати комплекс заходів соціального супроводу в умовах обмежених ресурсів і динамічної обстановки (94);

- комунікативні навички – уміння збирати, узагальнювати й передавати інформацію, вести конструктивний діалог з військовослужбовцями, їхніми родинами та представниками суміжних структур (96);

- прогнозування – здатність передбачати наслідки соціально-психологічних процесів, оперативно й гнучко застосовувати власну поведінку й рішення до змінних умов військового середовища (86).

Мотиваційні якості – (86,41):

- професійна зацікавленість – високий рівень розуміння ролі й значущості своєї роботи в системі соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей (94);

- усвідомлення – відданість обраній справі, прагнення бути корисним оточенню (87);

- орієнтація – чітке визначення мети й завдання, уміння формувати колективні цілі (84);

- досягнення результату – цілеспрямованість на їх досягнення навіть за складних і несприятливих обставин, наполегливість у вдосконаленні системи соціального супроводу (78);

- відповідальність – придатність брати на себе відповідальність за прийняття складних рішень в інтересах військовослужбовців (98);

- моральна стійкість – внутрішня моральна стійкість до стресових впливів і здатність долати труднощі, не втрачаючи професійної та етичної орієнтації (95);

- прагнення до саморозвитку – відкритість до нового досвіду, бажання постійно підвищувати рівень професійної компетентності (84);

- самовдосконалення – активна участь у навчальних програмах, тренінгах, семінарах, самоосвітніх заходах (87);

- емпатія – уміння співпереживати, вловлювати емоційні стани співбесідників, внутрішня потреба допомагати іншим (90);

- ціннісна орієнтація на допомогу – здатність поставити інтереси підопічних на перший план, співчутливість, толерантність до відмінностей поглядів і досвіду, створення позитивного емоційного клімату в колективі (81);

- новаторство – прагнення впроваджувати інноваційні підходи в роботу, здатність шукати й застосовувати нетипові рішення (76);

- ініціативність – придатність діяти проактивно, виходячи за межі стандартних інструкцій (83).

Комунікативні якості – (74,77):

- слухання – уміння важливо й активно слухати співрозмовника, ставити релевантні й уточнювальні запитання, адекватно інтерпретувати зміст висловлювання (80);

- діалог – уміння вести конструктивний діалог без упереджень та агресії (84);

- невербальні навички – здатність керувати виразом обличчя, жестів, тону голосу, свідомо використовувати мову тіла для створення атмосфери довіри, а також правильно зчитувати й інтерпретувати невербальні сигнали співрозмовників (79);

- толерантність – уміння демонструвати чутливість до потреб;

- гнучкість – здатність швидко й адекватно піддавати комунікативну поведінку під особливості конкретних співрозмовників і соціальної ситуації (70);

- взаємодія – уміння ефективно працювати в групі, координувати спільні дії, підтримувати позитивний психологічний клімат у колективі (84);

- конфіденційність – неухильне дотримання вимог професійної конфіденційності, захист персональних даних та етичних стандартів спілкування (100);

- професійна етика – здатність запобігати конфліктам інтересів і знаходити компромісні рішення (96);

- конструктивність – уміння виявляти й розв'язувати відповідності між сторонами, використовувати діалог як інструмент впливу й досягнення розуміння (80).

Емоційні якості – (88,8):

- емоційна стійкість – здатність збереження стабільності емоційного стану в умовах стресу та надзвичайних ситуацій, уміння контролювати й регулювати власні емоції без проявів агресивності (83);

- саморегуляція – уміння оперативно відновлювати внутрішню рівновагу після емоційних потрясінь, використовувати техніку самозаспокоєння й релаксації (91);

- оптимізм – уміння підтримувати позитивну настанову, віру у власні сили й ресурси колективу, надихати підлеглих завдяки успішності в можливості позитивних змін навіть у кризових ситуаціях (84);

- стресостійкість – здатність збереження емоційного рівня під впливом тривалого навантаження, виконання службових завдань в умовах ризику, небезпеки та постійної загрози життю (97);

- асиміляція негативного досвіду – здатність інтегрувати пережиті стресові й травматичні події у власну психологічну структуру, зберігаючи віру в себе й готовність до подальшої професійної діяльності (89).

Соціально-психологічні якості – (88,22):

- соціальна адаптованість – здатність швидко й глибоко пристосуватися до змін соціального середовища,

умов військового колективу та специфіки бойових завдань (81);

- комунікативна компетентність – уміння будувати відкриті, довірливі взаємини як у колективі, так і з родинами військовослужбовців (79);
- соціальна підтримка – здатність співпереживати, розуміти емоційні стани інших людей та надавати їм психологічну підтримку в кризових ситуаціях (85);
- професійна ідентичність – уміння усвідомлювати власну роль як провідника цінностей, гарантії соціальних стандартів та "моста" між особовим складом і командуванням (92);
- соціальна відповідальність – здатність прийняття відповідальності за благополуччя підлеглих, їхніх родин і підрозділу загалом (98);
- життєва позиція – позитивне ставлення до труднощів і викликів (100);
- оптимізм – віра у власні сили та командні ресурси, орієнтація на пошук рішень навіть в умовах невизначеності та кризи (95);
- повага – визнання різних поглядів, соціального статусу, життєвих факторів і досвіду підлеглих без стереотипів (78);
- врівноваженість – здатність мати витримку під час бойових дій, допомагаючи іншим адаптуватися до складних умов та підтримувати бойову готовність підрозділу (86).

Готовність до ризику – (85,37):

- сміливість – здатність ухвалювати обґрунтовані рішення за умов неповної інформації (92);
- рішучість – здатність оперативно переходити до дій у загрозливих чи екстремальних умовах (89);
- впевненість – впевненість у власних силах і готовність ефективно діяти в умовах ризику (94);
- прогностичність – уміння аналізувати обстановку, оцінювати можливості сценарію та ймовірності під час ухвалення ризикованих рішень (79);
- довіра – вміння взаємодіяти з колегами, покладається на підтримку інших (91);
- виправданість ризику – вміння орієнтуватися на суспільно значущі цілі, а не на імпульсивну поведінку (74);
- захист – готовність ризикувати задля безпеки особового складу (81);
- стійкість до страху – здатність швидко відновлювати психологічну рівновагу після переживання загрозливих або кризових умов, не втрачаючи професійної ефективності (83).

Дискусія і висновки

Запропонована психограма ОССПЗСУ показує комплекс професійно важливих якостей, які є підґрунтям його ефективної діяльності та професійного розвитку. Вона слугує теоретичною базою для визначення змісту, форм і методів формування фахової компетентності ОССПЗСУ в процесі його підготовки у вищих військових навчальних закладах.

Специфікою розробленої психограми є її спрямованість на виявлення тих професійно значущих якостей, які піддаються розвитку й удосконаленню в процесі служби та частини професійної діяльності ОССПЗСУ, який працює з особовим складом в умовах підвищеного психологічного навантаження. На основі аналізу літератури та результатів власних досліджень нами був розроблений перелік ключових психологічних характеристик, якими має володіти ОССПЗСУ. Також визначено складники професійно важливих якостей, що мають найбільший вплив на ефективність його діяльності в умовах бойових дій.

Таким чином, розроблена психограма може бути використана як практичний інструмент для відбору, професійної підготовки та підвищення кваліфікації ОССПЗСУ, сприяючи підвищенню морально-психологічної готовності та стійкості підрозділів ЗС України.

Джерела фінансування. Фінансування забезпечене Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

- Армія ФМ. (2023). У Збройних Силах створено систему соціального супроводу військових та їхніх сімей. <https://www.armyfm.com.ua/ua/uzbrojnih-silah-stvoreno-sistemu-socialnogo-suprovodu-vijskovih-ta-ih-simej/>
- Горячева, К., & Рижигов, В. (2018). Методика впровадження дидактичних та рольових ігор в освітній процес військової освіти як практика прийняття рішень в умовах обстановки наближеної до бойової. *Молодь і ринок*, 7(162), 17–22.
- Джус, О., Беспалько, А., & Кравець, Д. (2023). Соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх сімей в умовах правового режиму воєнного стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 4(56), 41–45. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.56.41-45>
- Верховна Рада України. (1992). *Про військовий обов'язок і військову службу* (Закон України № 2233-ХІІ від 25.03.92). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
- Верховна Рада України. (2019). *Конституція України*. (Закон України № 27-ІХ від 03.09.2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Верховна Рада України. (2024). *Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності*. (Закон України № 3788-ІХ від 06.06.2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
- Герасименко, О. (2023). Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. НДЦГП ЗС України.
- Кравченко, Л., Нікітюк, Т., Лукічов, В., & Арнаутова, В. (2021). *Взаємодія Збройних сил України з громадянським суспільством*. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/4/510533.pdf>
- Мовмига, Н. (2017). *Методичні вказівки до виконання контрольного завдання. Професіографічний аналіз професійної діяльності фахівця з охорони праці з курсу "Психологія праці та безпеки" для студентів спеціальності напрямку підготовки "Цивільна безпека", спеціалізації "Охорона праці"*. НТУ "ХПІ".
- Олексюк, Н. (2012). Основні ресурси соціального супроводу сімей військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*, 18, 154–162. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_18_22
- Рижиков, В. (2012). *Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів*. ТОВ "Айлант".
- Рижиков, В. (2013). Місце цільової моделі у педагогічному процесі формування спеціаліста-юриста. У *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* (с. 232–235). ХДАДМ.
- Турбан, В., Сердюк, Л., & Москаленко, В. (2023). *Соціокультурні детермінанти розвитку психології особистості в Україні*. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.
- Філоненко, В. (2022). *Текст лекції з навчальної дисципліни "Психологія праці та інженерна психологія"*. ХНУВС.
- Цільмак, О. (2011). Загальна структурно-логічна модель психограми начальника кримінальної міліції. *Наука і освіта*, 3, 99–103. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/11095>
- Ryzhykov, V. (2016). A Technology of Development of the Lawyer's Psychogram and its Meaningful and Practical Component. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, VII(1(15)), 100–108. <https://doi.org/10.14505/jarle>
- Stern, W. (1900). Über Psychologie der individuellen Differenzen (Ideen zu einer "differenziellen Psychologie"). Barth.

References

- Armia FM. (2023). *A system of social support for servicemen and their families has been created in the Armed Forces* [in Ukrainian]. <https://www.armyfm.com.ua/ua/uzbrojnih-silah-stvoreno-sistemu-socialnogo-suprovodu-vijskovih-ta-ih-simej/>
- Horiacheva, K., & Ryzhykov, V. (2018). Methodology for introducing didactic and role-playing games into the educational process of military education as a practice of decision-making in conditions close to combat. *Molod i rynek*, 7(162), 17–22 [in Ukrainian].
- Dzhus, O., Bepalko, A., & Kravets, D. (2023). Social support of servicemen and their family members under martial law. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military-Special Sciences*, 56(4), 41–45 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.56.41-45>

Verkhovna Rada of Ukraine. (1992). On Military Duty and Military Service (Law of Ukraine No. 2233-XII of 25.03.92) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2024). On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Affirming Ukrainian National and Civic Identity (Law of Ukraine No. 3788-IX of 06.06.2024) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Constitution of Ukraine (Law of Ukraine No. 27-IX of 03.09.2019) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Herasyenko, O. (2023). *Social support of servicemen of the Armed Forces of Ukraine and their families: practical aspects of the activities of officers of military units, territorial recruitment and social support centers: Methodical guide*. Research Center for Humanitarian Problems of the Armed Forces of Ukraine [in Ukrainian].

Kravchenko, L., Nikitiuk, T., Lukichov, V., & Arnautova, V. (2021). *Interaction of the Armed Forces of Ukraine with Civil Society* [in Ukrainian]. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/4/510533.pdf>

Movmyha, N. (2017). *Guidelines for performing a control task: Job analysis of a specialist in occupational safety from the course "Psychology of Labor and Safety" for students majoring in Civil Safety, specialization in Occupational Safety*. NTU "KhPI" [in Ukrainian].

Oleksiuk, N. (2012). Main resources of social support for military families in the context of reforming the Armed Forces of Ukraine. Collection of Scientific Works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. *Social-Pedagogical Series*, 18, 154–162 [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2012_18_22

Ryzhykov, V. (2012). *Theory and practice of constructing target models (job profiles) and the process of professional training of future lawyers*. Ailant LLC [in Ukrainian].

Ryzhykov, V. (2013). *The place of the target model in the pedagogical process of forming a lawyer specialist*. In *Pedagogy, Psychology and Medico-Biological Problems of Physical Education and Sport: Collection of Scientific Papers*, 232–235. KhDADM [in Ukrainian].

Turban, V., Serdiuk, L., Moskalenko, V.V. (2023). *Sociocultural determinants of the development of personality psychology in Ukraine*. Monograph. Kyiv: H.S. Kostyuk Institute of Psychology, NAPS of Ukraine [in Ukrainian].

Filonenko, V. (2022). Lecture text for the discipline "Psychology of Labor and Engineering Psychology". KhNUVS [in Ukrainian].

Tsilimak, O. (2011). General structural-logical model of the psychogram of the head of criminal police. *Science and Education*, 3, 99–103 [in Ukrainian]. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/11095>

Ryzhykov, V. (2016). A Technology of Development of the Lawyer's Psychogram and its Meaningful and Practical Component. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, VII(1(15)), 100–108. <https://doi.org/10.14505/jarle>

Stern, W. (1900). *Über Psychologie der individuellen Differenzen (Ideen zu einer "differentiellen Psychologie")*. Barth.

Отримано редакцією журналу / Received: 18.07.25

Прорецензовано / Revised: 29.08.25

Схвалено до друку / Accepted: 06.10.25

Yevhenii SYLKIN, PhD Student

ORCID ID: 0009-0006-9106-9995

e-mail: nauka_u@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Nadiya CHERNUKHA, DSc (Ped.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-5250-2366

e-mail: nmchernukha@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PROFESSIONAL PROFILE AND PSYCHOGRAM OF A SOCIAL SUPPORT OFFICER

Background. *Given the demands of armed confrontation, the need to sustain service members' psychological resilience, and the imperative to preserve combat effectiveness, developing a modern professionogram for the Social Support Officer of a unit of the Armed Forces of Ukraine (hereinafter, SSO-AFU) has become particularly relevant. Professionography (professional job analysis) makes it possible to delineate the SSO-AFU psychographic profile required for functioning in crisis and combat conditions. This method has evolved as a distinct area of applied psychology focused on elaborated theoretical-methodological foundations, principles, technologies, and methods for studying specific professions, as well as on examining the requirements for professional qualifications and personal attributes of specialists. Applying this approach enables a comprehensive examination of the SSO-AFU occupational specifics, the development of a set of professionally significant psychological characteristics, and the construction of a scientifically grounded psychogram aligned with the realities of performing tasks in a combat zone under heightened moral and psychological strain.*

Methods. *The study employed theoretical and methodological analysis of scholarly literature and a survey of SSO-AFU personnel carrying out tasks in the area of hostilities, drawing on their operational experience.*

Results. *The research shows that a comprehensive professionogram for the SSO-AFU integrates the key components and qualities that determine professional suitability for mission tasks. The proposed professionogram reflects the unity of requirements for general military competencies, socio-psychological knowledge, and personal attributes essential for the effective performance of the SSO-AFU.*

Conclusions. *A psychogram for the SSO-AFU is proposed that specifies a set of professionally important qualities underpinning effective performance and professional growth. The psychogram can serve as a practical tool for selection, professional training, and advanced development of SSO-AFU personnel, thereby strengthening the moral and psychological readiness and resilience of AFU units.*

Keywords: *Social Support Officer; professionographic profile; professional selection; psychogram; psychodiagnostic methods.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.